

Takdim

Saima Selenga GÖKGÖZ

Hacettepe Üniversitesi

Kendi ifadesiyle sağın ve solun 'büyük despotik görüşleri'nin hüküm sürdüğü bir çağda, 20. yüzyılda, Batı liberal düşüncesine entelektüel katkısını anlamayı arzu edenlere şüphesiz önerilen *Four Essays on Liberty*'nin (1969, Repr. Oxford Un. Press, 1970) yazarı, düşünür Isaiah Berlin, bu eserinde yer alan "Yirminci Yüzyılda Siyasal Düşünceler" adını verdiği denemesinin başına bir epitet yerleştirmiştir. Epitetin değeri, herhâlde epiteti alıntılamanın neden alıntıladığını; yazıyı okurken ve anlamaya çalışırken bu kısa ya da uzun *metni*, metne eklenen olarak okurun zihninde bir yerde hep mıhlayıp başa dönüp düşünmeyi tahrik gücüyle anlaşılır. Epitetin sahibinin kim olduğu ayrı bir bahis açar veya açmaz, aslında siz bilirsiniz ki, yazar metnine (metnin başlığı kısadır, özdür, apaçıktır.) bu epitet içinde keskin derinlik vermek, okuru bu derinlikte yüzdürmek istemektedir. Epitet Troçki'dendir: "*Sakin bir bayatı arzulayan kimse yirminci yüzyılda doğmakla kötü yaptı.*" Berlin'in Rus düşüncesi üzerine; "sosyal değişmeye dünyada en geniş biçimiyle yegâne Rus katkısı" olarak değerini betimlediği Rus *intelligentsiası* fenomeni üzerine her biri zorlayıcı, kafa sancısı da yapan, ve fakat Rusya'yı, Rus'u diğer toplumların yanında özgünlüğünün arayışında olanlarca okunması yine özellikle önerilen makalelerinin toplandığı bir kitabı daha vardır: *Russian Thinkers* (1978, Repr., Penguin Books 1994) Bu kitabın girişi de yine alanın bilinen bir ismi tarafından kaleme alınmıştır. Aileen Kelly de, kitabın girişine Berlin'in 'Rusya'nın dâhi üç moral vaizinden biri' olarak hakkındaki anlayışı sarstığı Aleksandr Herzen'in (ikincisi Tolstoy, diğeri tahmine değer..) *Öte Yakadan* isimli eserinin giriş kısmından bir epitet koyarak başlar; Herzen de, okurlarına şöyle seslenir: "*Bu kitapta çözümler arama, yok; genel olarak modern insan çözümlere sahip değildir.*" Puşkin'i, Lermontov'u, Gogol ve Nekrasov'u, Belinskiy'i, Çadayev'i, Herzen'i, Bakunin'i Turgenyev'i, Tolstoy'u ve Dostoyevskiy'i, Homyakov'dan Aksakov'a, Leontev'i, yine Tatişçev'i, Karamzin'i, Radişçev'i, Solovyev'i okuyarak büyüyen *genç* Rusya, bu 1917 devrimini çağırın *révolté* nesil, bir benzetme yapılırsa Behrengi'nin "küçük kara balığı" gibi sakin ırmakta yüzmeyip ırmağın sonu neresi, deniz mi, denizse ona kavuşmak isteyenler, diyelim ki şeyin vasatı varsa, onun dışındakiler ve üstündekiler, Rus *intelligentsiası*, Berlin tarafından çağdaşlarının bu fenomen üzerine kavrayış ve anlayışlarıyla anlaşılamadığı seviyede değerlendirmesine tâbi tutulur. Kelly, Berlin'in kitabına giriş yazısının hemen başında bu kez Bertrand Russel'in, bir sohbet muhababına 1917 Rus devrimini açıklarken, Rusya için bir

bakıma en uygun yönetimin Bolşevik despotizmi olduğu yolundaki zannını kuvvetlendiren bir yargısını da aktarır: “Eğer kendine Dostoyevski’yi karakterleri nasıl yönetilir diye sorarsan, o zaman anlarsın.”

Dergimizin bu dördüncü yılında, sekizince sayısına güç veren yazılar, Berlin okumasıyla beraber birkaç şey düşündürdü. Hâlâ *abvâl-i ihtilâliyyeyi, ihtilâli gürûhları*, nihâyet bu sefer 1905 ve 1908’i 1917 ile beraber, ve tabii 1919’da başlattıkları harekete, yürüttükleri mücadeleye *Anadolu İhtilâli* ve *Türk İnkılâbı* diyecek olan nesli, onların da doğmayı belki yeğlemeyecekleri bu yüzyılın Tarihini yapanlar olarak (ve yazarlar için de) onların da her şeye *modernler* olarak (“büyük çözümler” aradıklarını düşündürdü. Fakat bir noktada da büyük çözümlerin nihayet “bir An” (Zaman?), Herzen’in Tarihi okuduğu gibi okursak *improvisationa* “kendini bıraktığı”, bırakmaktan “kaçamadığı” [şu malum? *tarihsel kaçınılmazlık?*] (Bkz. Berlin 1970: 41-117) aynı yüzyılı onlarla yeniden nasıl anlamalı sorusunu da akla getirdi. Berlin’in *Russian Thinkers*’da Herzen’i ve Tolstoy’u Tarih üzerine çarpıştıran ve bu ikisini karşılaştıran “Kirpi ve Tilki” yazısının ve başlığının (“The Hedgehog and the Fox”, Berlin 1994: 22-81) esini Yunan şair Archilochus’un bir deyişidir: “Tilki pek çok şeyi bilir, fakat kirpi bir büyük şeyi.” Yazıya, düşünce tarihçisi, Herzen’in külliyyatının Türkçede çevirisi var mıdır yok mudur bilmesem de, mutlaka aslından çevirisiyle *Savaş ve Barış*’ı okuyarak (biraz da hakkında okuyarak) nüfuz edebilebilir. Archilochus’un bu deyişi ilk anda ‘tilki kurnazdır’ı bilen kirpinin, tilkinin tüm kurnazlığına karşın tek “büyük” darbeye onu yendiği sahneyi canlandırırsa da Berlin, mecazı evirir, çevirir; yazarlar ve düşünürler, neticede insanlar arasındaki derin farkları, tilki ve kirpi temsiliyeti üzerinden, yine bu aşırı basitleştirmeyi mutlak hükmü vermeyerek açıklar: “Bir tarafta her şeyi tek merkezî görüşle ilişkilendirenler, az veya çok tutarlı ve birbirine eklemeli bir sistemi, yalnızca onun tek, evrensel ve düzenleyici ilkesinin bir anlamı olduğunu ve bu anlamın her şeyi söylediğini anlayan, düşünen ve hissedenler; diğer tarafta ise, çoğu kez birbiriyle ilişkisiz, hatta çelişik, illâ ilişki kurulacaksa bazısında; o da de facto yoldan, ancak bunu dahi bir moral ya da estetik esasla ilişkilendirmeyip, ruhsal ve fizyolojik bir sebep için pek çok sonun peşinde olanlar; bu sonuncular yaşamları yönetirler, sabnede oynarlar, merkezden çok merkezkaç düşünceleri sahneye koyarlar, kendilerinin de içinde olduğu geniş bir tecrübe ve hedef çeşitliliği esasına sahip ve pek çok seviyede hareket eden bu düşünceleri ortaya saçılmış ve dağılmıştır, yine bu düşüncelerine bilinçli ya da bilinçsiz olarak; değişmeyen, her şeyi kucaklayan, bazen kendisiyle çelişik ve tamamlanmamış, zaman zaman bağnaz, ve bir merkezî iç görüşü sığdırmanın ya da defetmenin derdindedirler.” (Berlin 1994: 22, 23) Berlin, meselâ Dante’yi kirpi, Shakespeare’i tilki yapar... Öyle ise Türk Düşüncesinin kirpileri ve tilkileri, doğası gereği tilki olup da, hep kirpi olmayı iradî olarak isteyenleri, yazarları ve düşünürleri kimlerdir? Berlin’in eseri, yine kendi bakışıyla ‘düşüncelerin (idea) moral taleplerin çözümleri olduklarında hayatta kaldıklarını’ Rus *intelligentsiası* için ortaya koyarken, bir devri ve o devri bir veya birden çok bu (moral) taleplere “çözümler” bulanların, bu *modernlerin* varlığını Türk düşüncesinin yazımında da nasıl tartışılmasının yöntemsel (ve bilgi olarak) arayışlarını içinde taşıyabilir. Bu sayıda da CTAD okurunu kavrayıcı yazılarla beraber kendi *modernlerimiz* üzerine [dolayısıyla onların ne düşündüğü üzerine] yeniden zihnimizi meşgul ederken,

Berlin'in Herzen hakkındaki şu çarpıcı ifadesini de dikkate sunarım: “Sözcükler hakkındaki sözcüklerle gerçek dünyadaki kişiler ve şeyler hakkındaki sözcükler arasında canalcı ayırımı yapan pek az düşünürden biridir o, bütün büyük çözümleri reddeden.”

Dergimizin bu sayısı sekiz yazıyla okurlarını sabırsızlıkla bekliyor. Hamdi ÖZDİŞ'in, 19. yüzyıl Hamid devrini, Hamid devri Trabzonu'nu *emperyal* merkez-merkezkaç üzerinden, hangisinin kirpi olduğunu düşündürerek (yoksa ikisi de mi?), yereli sahneleyen (bu merkez-kaçı yönetmek, muktedir olmak, ve merkez olmak iddiasıdır.) iki merkezî aktörle Sırrı Paşa ile Çürüksulu Ali Paşa mücadelesinden ele aldığı makalesini, Mehmet TEMEL'in yazısı izleyecektir. Temel, yine ilginç ve ihmâl edilemeyen bir konuyla okuru buluşturmakta; yazısı Osmanlı'nın askerinin modern silâhlarla nasıl donatıldığı meselesinde araştırmacıları ileri okumalar yapmaya itiyor. Hacer GÖL, Anadolu-İstanbul hattında 1919 Seçimini, Seçime girmeyen Hürriyet ve İtilâfçıların merceğinden ele alıp, tartışıyor. Mehmet Serhat YILMAZ ise, *ıyd-i millî* olarak Devrimin, 1908'in, Anadolu taşrasının hem Osmanlı hem de ardıl zamanı için *improvisé* hareketliliği hep ölçülegelen vilâyet kenti Kastamonu'da kutlanma, kutsanma törenlerini, kutsanmasının terk edilmesine kadar betimleyerek analiz ediyor. Yazısında da kirpinin varlığı hissediliyor.. Dergimiz, bu sayısında, Türkiye'de Nutuk Araştırmalarına iki yazısıyla katkıda bulunmakta; Süleyman TÜZÜN'ün, *Nutuk*'un yabancı dillerde basımı meselesini yeni bir arşiv belgesine dayanarak tartışma da açıp değerlendirdiği makalesi ile Hamdi GÜRLER'in Atatürk'ün üç silah arkadaşının; Ali Fuad Cebesoy, Kazım Karabekir ve Ali İhsan Sabis'in hatıratlarını kaynak olarak *Nutuk* üzerine görüşlerini ele aldığı makalesi. Yine dergimizin 2008'i bitiren bu sayısının son iki yazısından ilki, *Türk İnkılabı*'nın, *Kemalist Türk köyü* inşası için “büyük çözüm” arama mesaisini-bu mesai köye ve köylülüğe dair “düşünce”miz üzerine pek de düşünmeden yapılagelmektedir-önemseten yazısıyla Fatih TUĞLUOĞLU'na ait. Son makalemiz Hakan UZUN'un. Uzun, Kırşehir'de 1951'de gerçekleşen Atatürk büstüne saldırı olayını, Atatürk'ün manevî şahsiyetinden öte, temsil ettiği değerlerin yarattığı tutunumun sarsılma ihtimalinin dahi tasavvur edilemeyeceği bir *Am-50* küsur yıl öncesini- betimlerken bizi düşündürüyor da..

Bir de Haberimiz var, bu sayımızda. Enstitümüzün genç doktorantı Emre SARAL, Macaristan'ın Győr kentinde gerçekleşen ve kendisinin de katıldığı akademik bir seminerde izlediği tartışmaları değerlendirdi. Değerlendirmesi, insanoğlunun “büyük çözüm” arayışında kimilerine göre (?) bugün dünyada (burası haber özelinde Orta Avrupa olsun!) “her şeyin vasatı *keîresel* iken bazı şeylerin neden *büyük*” sorusunu içtenlikle sordurdu.

Son bir söz özellikle, dergimizin üç ayı geçen gecikmesi için yazar ve dergi müdâvim okurlarına; bu gecikmeyi tolere edebilecekleri beklentisiyle kendilerine bir kez daha katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

27 Mart 2009, Ankara